

Árnyékharcosok és bloggerek

„Csak önmagunknak volna szabad írunk, kiiktatva minden didakszist. Másoknak *magyarázunk*, önmagunknak legfeljebb *sugalmazunk*. Nincs bosszantóbb, mint egy elmélet egy naplóban” – fogalmazott tömören Cioran, a múlt század egyik legjelentősebb gondolkodója, esszéistája, aki már évtizedekkel ezelőtt hadat üzent az anyagtalán grafomániának, a parttalan fecsegésnek, a „posztmodern” címkével divatozó szöveggyártásnak. Szerinte ezzel a mai szóáradattal csak az üresség nyílik meg előttünk, melyet filozofikus pótlékek töltenek meg, ködös kozmogóniák, kétes látomások.

Ha csupán önmagunk használatára, szórakoztatására locsogunk, kevésbé kötnek műfaji és stílusbeli szabályok, korlátlanabban csaponghatunk térben, időben, tematikában, nem vicsorog ránk minden mondatunk után a pongyolaság réme. Induljunk ki abból, hogy nincs intimebb, személyesebb és a lezserségig szabadabb prózai műfaj a *naplónál*, ugyanakkor valamiféle folyamatosságot is elvárhatunk tőle.

Az idő feltartóztathatatlanul múltat fabrikál létezésünkben. Amikor tehát naplót írunk, rendszerint a pillanatok és történések lineáris sorrendjében jegyezzük fel mindazt, amit e vándorút során fontosnak tartunk, vagyis amit a sorsunknak gondolunk, és ami saját értelmezésünkben valamelyest a világ sorsa is. A napló önként vállalt szembesülés saját magunkkal, sorozatos vallomástétel, gyónás, viviszekció, lelepleződés, ám egyúttal önbecsapás, hiúságaink, indulataink, jellemhibáink, vereségeink szubjektív tükre, mindig úgy, ahogyan *mi akarjuk látni magunkat*.

Mint valami kutató bűvárhajó, a naplóírás ürügyén lemerülünk vágyaink, szándékaink, nyomorúságaink, szenvedéseink legmélyére, hogy felszínre hozzuk azokat az életkavicsokat, amelyekből – mozaikká rakosgatva, illesztgetve – valamiféle válaszszerűséget remélünk. Mikor, miért és miért úgy történt velünk és másokkal is az, ami történt? Ki lapul bennünk? Gyáva, tehetségtelen senki? Gátlástalan törtető? Botcsinálta hős? És miféle szörnyetegek lesnek ránk? Mi folyik körülöttünk? Merre van az irány, a holnap világ-trendje?

Naplónk óhatatlanul őszinteségrohamokra készíti bennünket – ezt nem kerülheti el senki. Olyan titko-

kat fecsegünk ki, amelyek szégyenletesek ránk nézve, de a korra, a társadalomra, sőt a mindig manipulatív utókorra is. Aki ezt tudatosan kontrollálja, elnyomja, átfogalmazza, kigyomlálja, az a *rejtőzködő* naplóíró. Persze mindenképp más és más az a határ (erkölcs? tartás? mentalitás?), ahol azt mondja: ne tovább! És azt gondolja: „Szexuális aberrációim, aljaságot súroló, gyilkos ösztöneim, hatalom utáni epekedésem, pitiáner feltékenységem mások, riválisok, pályatársak sikerei láttán; megingásaim, indokolhatatlan gyávaságaim, önimádásom és önistenítesem ocsmány pillanatai nem tartoznak senkire. Mindig részen vagyok, csak annyit tárok fel gyengeségeimből, hogy a magamról alkotott szentkép *vonzóan esendő* legyen, nehogy kiessek a »faszagyerek« szerepéből, nehogy megbotránkoztassam leendő olvasóimat, s főként: nehogy eliszonyodjak magamtól!”

Jónéhány, egyébként jellemes és zseniális alkotóművésznél naplóvezetésük Achilles-sarkát e tartózkodó visszafogottságban vélem felfedezni. Például a naplókirály Márainál, aki pedig intellektusban, stílusban, reflektálásban valami mágikusan egyedülállót teremtett naplóival. Letehetetlen kötetei rabul ejtik, lenyűgözik a művelt, kifinomult ízlésű olvasókat is. Ámde morfium ide vagy oda, Csáth Géza ámokfutása, jajgatása, bonctani jellegű önelemzése az emberi bukás, önpusztítás, gyengeség, pokoljárás olyan mélységű feltárása, amely a személyesség legkegyetlenebb és legmesszebb hatoló megnyilvánulása egy napló ürügyén. Csáth viszont ebben világbajnok.

De vigyázzunk, ne keverjük össze a mentalitásból, szemérmességből, vagy az éppen uralmon lévő zsarnoki rendszerből, ideológiából levezethető tartózkodást, óvatosságot a szándékos ferdítéssel és a hazudozással! A sötét múltú politikusok, hadvezérek, tömeggyilkosokat hatalomra segítő ideológusok, szolgalelkű értelmiségiek naplói hemzsegnek az önmosdatásra, történelemhamisításra törekvő mondatoktól.

Minden napló panoptikum: hajdani machinációkkal, cselszövésekkel, árulásokkal, érdekösszeütkezésekkel, megalkuvásokkal éppúgy találkozhatunk, mint az emberi szenvedések, megpróbáltatások közepette is megnyilvánuló bajtársiassággal, a nyo-

morúságok ellenére is virágzó örömmel, boldogsággal, a beteljesülés nyúl farknyi eufóriájával, zsenik esetében valamely találmány, műalkotás születésének vagy éppen eltírásának döbbenetes élményével.

Az őszinteség alapvető kritérium – legalábbis a szándéka – és ha érzékletesen fogalmazott a betűvető, ha alakjai karakteresek, ha a szituációk eleveenségét kellő humorral, keserűséggel, tárgyi hűséggel, ábrázoló erővel táplálja, a múlt ködéből valós figurák lépnek elénk, s a színpad ott van tőlünk karnyújtásnyira, akár oda is képzelhetjük magunkat.

Összefoglalva tehát azt mondhatjuk, hogy a hiteles napló lelkünkig csonkolt meztelenség, s egyúttal szubjektív elfogultságaink múmiagyolcsába tekert önáltatás, vagyis általában az utókor megbecsülésére, elismerésére sandító, többé-kevésbé kikozmetikázott egónk főszereplése az általunk elképzelt darabban. Hogy mikor szerencsés, mikor tűnik hitelesnek, mitől megragadó, elbűvölő ez az elegy, az nemcsak a naplótól, de a naplóíró életétől is függ.

Építkezéseknél, hajózásnál, repülésnél kötelezőek a munkanaplók. Ugyanez érvényes a gyógyintézetekben és az iskolákban. Háborús naplók. Börtönnaplók. Szerelmi csalódások, nyavalygások, átkok naplói. Művésznaplók. Misztikusok naplói. A politikusokról és hasonszőrűekről már szoltam. Egy-egy híres rabló, tolvaj, gyilkos naplója, ha van kellő inspirációja és íráskészsége. (Közülük Jean Genet aratta a legnagyobb irodalmi sikert.)

Levelezés, emlékirat, napló: testvérek. Gyakran csak egy láthatatlan fonál választja el őket, olykor összeolvadnak, s rendszerint kikerekítik egymást. Őriási hagyománya van nálunk a levelezésnek, az emlékirat- és naplóírásnak. Csodálatos a termés. Csak így találomra, a teljesség igénye nélkül: Kanizsay Orsolya és Nádasdy Tamás, Árva Bethlen Kata, Mikes Kelemen, II. Rákóczi Ferenc, Széchenyi István, Kosuth Lajos s a levert szabadságharc emigránsnaplói. És nagy íróink naplói a XX. századból: Füst Miláné, Szabó Dezsőé, Radnóti Miklóse, Déry Tiboré, Márai Sándoré.

Valamennyiünknek van sorsa, mégsem ír mindenki naplót. Én sem írtam soha, levelet viszont annál többet, sokaknak, vesztetre. Túl fiatal voltam még, magányos is, meg nem is (rengeteg „baráttal” körülveve) ahhoz, hogy naplóírásba bonyolódjak, amikor váratlanul letartóztattak. Istenem, hogy megkönnyítettem volna a politikai nyomozók munkáját, ha egy könyvelő precizitásával és egy grafomán szófosó gátlástalanságával teregettem volna ki a diktatúra elleni gyűlöletem, megvetésem, undorom minden pillanatát! Így is rengeteg „muníciót” halmoztam fel gondolataimból, érzéseimből, politikai, társadalmi, gazdasági és esztétikai elképzeléseimből barátaimhoz írott leveleimben,

melyeket már két évvel a lefogásom előtt sorra felbontottak, lefényképeztek, s a kópiákat egy dossziéban gyűjtötték.

Azt azonban el kell ismernem, hogy mindmáig a kádárista politikai rendőrség és rám állított ügynökei voltak a legszorgalmasabb, s egyben a legostobább, legkegyetlenebb olvasóim. Megjegyzem, írói pályám kezdetén ért ez a „megtiszteltetés”. Néhány filmkritikából, könyvkritikából, novellából, versből s egy kisregény-tervezetből kerekedett ki az akkori termés. Természetesen nem jelent meg addig tőlem semmi.

Enyhe hányingerrel lapoztam át az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Hivatalának rólam szóló, kigyűjtött anyagát, mintegy 1200 oldalt. Állítólag legalább van még ugyanennyi különböző polcokon, aktákban, esetleg más hivatalokban, rejtkehelyeken, csak ki kell várni, amíg összegereblyézik. Így aztán elolvashattam ügynökeim homályos butaságait „írói tevékenységeről”, valamint a tartótisztek utasításait: melyik spicli mire figyeljen. Íme besúgóim színes csokra: évfolyamtárs, strandon felszedett nő, hajdani gimnáziumi tanárom, a helyi lap egyik újságírója és persze egy „jóbarát” is. Voltak még mások is, csak ennyi év távlatából lehetetlen őket beazonosítani.

Mintha egy naplót olvasnék, ami rólam szól, de nem én írtam. Negyven év késéssel végre beavatódttam nyomozóim operatív terveibe. Például abba, hogyan lopóddzanak be lakásomba távollétem idején, titkon átkutatva szobámat, titkon átlapozva novellás füzetemet, hogy amikor majd a végén, házkutatás ürügyén értem jönnek, mindent a szokott helyén találjanak. Az is kiderült, hogy a letartóztatásomat megelőző évben, lengyelországi utamon titokban egészen Gdanskig követtek, és még fényképeket is készítettek rólam. Még a lengyel titkosszolgálatot is bevonták, hátha lelepleződöm, amint CIA-összekötőmmel találkozom. Mekkora lehetett a meglepetésük, amikor a szocialista gyarmatbirodalom első világsztárjával, a csodálatos színésszel, Zbigniew Cybulskival akadtam össze Sopotban, aki nem átalott velünk, magyar egyetemistákkal leállni néhány perces beszélgetésre.

Tucatszám olvashattam a nyomozati anyagban, hogyan akartam megdönteni a rendszert, hol úgy, hogy órákózi szünetben egyetemista társaimmal a KGST hátrányairól vitatkoztunk, hol úgy, hogy egy preszszóban a szocialista realizmust lelki pestisnek minősítettem, hol úgy, hogy egy „jóbarát”-nak kisregény-tervezetemről meséltem, melynek főszereplője egy festő, akinek kötelezően előírják a színeket.

Meglehetősen derűtséget keltett bennem, amikor a jegyzőkönyvben Marguerite Duras-ból Duro, Ionesco-ból Jonkoszkó, Sartre-ból Szarte lett, tanúsítván pribékjeim alulművelhetetlen műveletlenségét. Még az is bűn volt a szemükben, hogy francia egzisztencialis-

tákat olvasok, és beszélek róluk másoknak. „Maga ilyen szart olvas? És még tovább is adja, ahelyett, hogy a nőket izgatná?” – szellemeskedett egyikük.

Kopóim valamennyien hithű és paranoid elkötelezettjei voltak a rendszernek, s ugyanakkor saját egzisztenciális helyzetük foglyai. (Talán megsejthettek volna valamit, ha nem káromkodásként hangzik fülükben az „egzisztencia” és az „egzisztencializmus” szó, amelyről azt hitték, hogy az imperialisták fellazító kampánya.) Állandóan azon mesterkedtek, hogy saját szerepüket eltúlozzák, nélkülözhetetlenségüket bizonygassák a helyi és a legfelsőbb pártvezetés előtt. Úgy kellett nekik az „osztályellenség”, mint éhes farkasnak a Piroska nagymamája. Ha nem volt, hát kreáltak, szikráztak az éberségtől! Akár a kutyák, állandóan szimatoltak az ifjúság, főleg az egyetemisták, valamint a börtönből szabadult vagy egyéb módon meghurcolt ötvenhatosok körében. Ismerek a pribékek közül olyat, aki azóta „történész” lett, és igazi szakértő módjára bújja a „lelőhelyeket”, hiszen ő még most is jól tudja, hová kell nyúlni...

Szabadulásom után csak a legnagyobb titokban írhattam, ami annyit jelentett, hogy finom tollal cigarettapapírra körmöltem verseimet, s miután anyám maga töltötte cigarettáit, az az ötletem támadt, hogy a dohányos dobozába, a füstölő alá, közé rejtem irkafirkáimat.

Napló? Levél? Netán egy vers közlésének a megkísérlése? Miközben egyfolytában figyeltek, gyötörtek, munkahelyről munkahelyre, segédmunkásságból segédmunkásságba üldöztek? Sokszor gondoltam arra, hogy érdemes volna egy dolgozatot összeállítani az ügynöki jelentések és a rendőrségi titkos operatív tervek, határozatok, utasítások, végrehajtott akciók feljegyzései alapján úgy, hogy csak az anyagból vett idézeteket rakom egymás alá. Kezdeném mindjárt az általuk összeállított listával, melyen 10-12 név szerepelt rövid jellemzéssel, s vélemények, hogy kit miért vol-

na érdemes letartóztatni, és mellém ültetni a vádlottak padjára, lehetőleg minél veszélyesebbre, monstroszusra dagasztva így az általam vezetett összeesküvést, melyre az elvtársak a *Próféták* címkét ragasztották. (Minden nagyobb politikai ügynek volt egy belügis fantázianeve.) Így lettem én *főpróféta* a rólam koholt titkos „naplóban”, habár mi sem állt tőlem távolabb, mint a vallásalapítás.

De mi értelme volna prófétaságom dokumentumaiból csemegézni? Kit érdekel ez ma már, amikor a tőzsdei részvényindexek is zuhannak, és az arany meg az olaj ára is csökken? *Szamuraók* című regényemben (Szépirodalmi; 1989) egyébként is megírtam már letartóztatásomat, s a „Szerv”, vagyis a kádárista poszt-ÁVH vallatási módszereit, meg az úgynevezett „konszolidációs” időszak börtönviszonyait egy áttételes, több szálon futó történetben. Azóta is síri csend van körülötte, akárcsak későbbi, ötvenhatos témájú regényem, a *Szuvenir* körül.

„A tegnapi harcok árnyékharcos” – ez Günter Grass egyik verssora a hatvanas évek közepéről, és immár nekem is mottóm másfél évtizede. Árnyékharcos lettem, még szerencse, hogy a Nap kisüt, és így valami keskeny csík is látszik néha belőlem. Mindannyian sejtjük (ha nem is tudjuk hajszálpontosan), hogy mi játszódott le 1989-90-ben, amit én nemes egyszerűséggel, makacs következetességgel rendszerátmaszkírozásként szoktam emlegetni.

Akivel kezdtük, azzal végezzük. Cioran a *Történelem és utópia* című kötetében már fél évszázaddal ezelőtt tiszta képet rajzolt az olyannyira áhított jövőről: „Ma a szörnyűvel megbékélve, az utópia és az apokalipszis összezsúszásának vagyunk a tanúi: a beharangozott 'új föld' egyre inkább az új pokol képét ölti fel.” Ehhez viszont új naplóírók kellene. Jöhet Gyurcsány, jöhet Tomcat, jöhetnek a bloggerek.

